

УДК 377:37.013.42:316.647.5

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-5\(63\)-800-812](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-5(63)-800-812)

Сгорова Інга Вячеславівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0001-8070-9455>

Салига Наталія Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0003-0541-4424>

Паска Тарас Валерійович доктор філософії, асистент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-4579-388X>

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті обґрунтовано сутність толерантності як важливої соціально-професійної якості особистості та визначенні ефективних напрямів і методів її виховання у студентської молоді в системі професійної освіти України в умовах сучасних суспільних трансформацій, воєнних викликів та цифровізації освітнього простору.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і педагогічних методів: аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукових джерел; порівняльний аналіз філософських, психологічних і педагогічних підходів до трактування толерантності; структурно-логічний і прогностичний методи.

З'ясовано, що толерантність є багатовимірним міждисциплінарним феноменом, який у педагогічному сенсі постає як інтегрована моральна якість особистості, що виявляється у повазі до людської гідності, прийнятті різноманітності, здатності до співпраці, емпатії та відповідальної комунікації. Обґрунтовано, що система професійної освіти має значний виховний потенціал для формування толерантності майбутніх фахівців через поєднання фахової підготовки з розвитком громадянських і гуманістичних цінностей. Виокремлено ключові напрями виховної роботи: етична освіта студентів, створення аксіологічного освітнього середовища, організація ціннісно-орієнтаційної діяльності, розвиток навичок конструктивної взаємодії та залучення молоді до

громадських і волонтерських ініціатив. Визначено ефективні методи виховання толерантності: дискусії, дебати, кейс-метод, тренінгові технології, рольові ігри, проєктну діяльність, фасилітоване групове спілкування, участь у соціальних акціях і міжкультурних заходах.

Доведено, що виховання толерантності студентської молоді є стратегічним завданням сучасної професійної освіти та важливою умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця, здатного до професійної мобільності, соціального партнерства й відповідальної поведінки.

Ключові слова: толерантність, студентська молодь, професійна освіта, виховання, методи виховання, професійна підготовка, освітнє середовище, гуманістичні цінності, проєктна діяльність, заклад вищої освіти.

Yehorova Inha Vyacheslavivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0001-8070-9455>

Salyha Natalia Mykolaivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0003-0541-4424>

Paska Taras Valeriiovych PhD in Pedagogy, Assistant of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-4579-388X>

FOSTERING TOLERANCE AMONG STUDENT YOUTH IN VOCATIONAL EDUCATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVE

Abstract. This article examines the nature of tolerance as a key socio-professional quality of the individual and identifies effective approaches and methods for fostering it among students within Ukraine's vocational education system, against the backdrop of contemporary social transformations, military challenges and the digitalisation of the educational landscape.

The study employs a range of general scientific and pedagogical methods: analysis, synthesis, generalisation and systematisation of scientific sources; comparative analysis of philosophical, psychological and pedagogical approaches to the interpretation of tolerance; and structural-logical and prognostic methods.

It has been established that tolerance is a multidimensional interdisciplinary phenomenon which, in a pedagogical sense, manifests as an integrated moral quality of the individual, expressed in respect for human dignity, acceptance of diversity, the capacity for cooperation, empathy and responsible communication. It is argued that the

vocational education system has significant educational potential for fostering tolerance among future professionals by combining professional training with the development of civic and humanistic values. Key areas of educational work are identified: ethical education of students, the creation of an axiological educational environment, the organisation of value-oriented activities, the development of constructive interaction skills, and the involvement of young people in community and voluntary initiatives. Effective methods for fostering tolerance have been identified: discussions, debates, the case method, training techniques, role-playing games and projects.

It has been demonstrated that fostering tolerance among students is a strategic objective of modern vocational education and an essential prerequisite for training competitive professionals capable of professional mobility, social partnership and responsible behavior.

Keywords: tolerance, student youth, vocational education, education, methods of education, professional training, educational environment, humanistic values, project-based learning, higher education institution.

Постановка проблеми. Складні соціально-економічні, політичні та гуманітарні умови, що сформувалися в Україні в останні роки під впливом пандемії та загострилися внаслідок повномасштабної війни, актуалізували низку педагогічних завдань у сфері професійної освіти, зокрема щодо формування толерантності як важливої складової професійної компетентності. Сьогодні професійна освіта виходить за межі суто функціональної підготовки кадрів, а постає як важливий механізм трансляції професійної культури та цінностей. Водночас культура професійної діяльності є результатом якісної освітньої підготовки. За сучасних умов саме система професійної освіти відіграє ключову роль у формуванні не лише фахових, а й соціально значимих якостей особистості, забезпечуючи розвиток її ціннісних орієнтацій в умовах потужного впливу інформаційного середовища та глобальних комунікацій. У статті 4 «Декларації принципів толерантності» наголошується, що освіта є найбільш ефективним засобом запобігання нетерпимості. Формування толерантності розпочинається з усвідомлення людиною спільності прав і свобод, що виступає фундаментом взаємоповаги та соціальної взаємодії [1].

Ефективна професійна взаємодія в освітньому просторі сучасного ЗВО неможлива без урахування здобутків психолого-педагогічної науки, які окреслюють механізми формування толерантності, професійної етики та культури міжособистісної комунікації. Особливої значущості проблема толерантності набуває у середовищі студентства, оскільки саме ця категорія молоді активно входить у сферу трудових відносин, де зростає ризик соціальних напружень і конфліктів. Ось чому сьогодні особливого значення набуває підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних до адаптації, професійної мобільності та ефективної діяльності в різних галузях економіки. Оскільки

сучасне суспільство потребує кваліфікованих, ініціативних і відповідальних працівників, які здатні не лише виконувати професійні функції, а й діяти на засадах соціальної відповідальності та взаємоповаги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового дискурсу з проблеми толерантності засвідчує складний міждисциплінарний характер цього феномена. У контексті історико-філософської ретроспективи особливий науковий інтерес становлять праці Б. Спінози, Дж. Локка, М. Лютера, Е. Роттердамського, Ф. Вольтера, Д. Дідро, а також сучасних дослідників С. Братченка, В. Лекторського, А. Adler, G. Allport, К. Роджерса, А. Ellis та ін., у яких толерантність розглядається як морально-етичний, соціокультурний і світоглядний феномен. Значущими для нашої роботи є також психолого-педагогічні підходи до проблеми формування толерантності, представлені у працях учених-психологів Л. Коломінського, М. Медовара, А. Петровського, А. Реана та педагогів О. Безносок, Т. Варенко, О. Волошиної, А. Горянської, О. Гриви, В. Калошиної, Н. Кудзієвої, О. Майбороди, А. Молчанової, Ю. Тодорцевої, О. Швачко. Їхні наукові розвідки акцентують увагу на особливостях формування толерантності в освітньому середовищі, розвитку культури міжособистісної взаємодії, емпатії, комунікативної компетентності та гуманістичних цінностей особистості. Однак, попри наявність значної кількості досліджень, присвячених проблемі толерантності та її формуванню в освітньому середовищі, усе ще залишаються недостатньо опрацьованими питання щодо вироблення цілісної методології виховання толерантності студентської молоді в системі професійної освіти; забезпечення органічного поєднання фахової підготовки з формуванням гуманістичних цінностей, культури діалогу та ненасильницької взаємодії; визначення ефективних педагогічних умов і технологій розвитку толерантності в полікультурному студентському середовищі; врахування сучасних викликів війни, внутрішньої міграції, соціальної напруги й цифровізації освітнього простору як чинників, що спонукають до оновлення змісту та форм виховної роботи у закладах вищої освіти.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність толерантності як інтегральної соціально-професійної якості особистості та проаналізувати ефективні шляхи її формування у студентської молоді в системі професійної освіти України в умовах сучасних суспільних трансформацій, цифровізації та воєнних викликів, а також дослідити особливості її інтеграції у зміст і організацію освітнього процесу закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Поліаспектність наукових підходів до трактування сутності феномена толерантності, його структури та функціонального призначення, дозволяє виділити кілька основних підходів до його осмислення. У філософському вимірі (Дж.Локк, М. Лютер, Ф. Вольтер, М. Уолцер, М. Попович, Л. Головатий та ін.) виокремлюються різні інтерпретації толерантності. Так Дж Локк у «Листах про толерантність», формуючи концепцію морального консенсусу, презентує власне розуміння «терпимості» - «толерант-

ності». Він наголошує, що людиною, у чіткому розумінні цього слова, слід вважати лише представника широкої моральної спільноти, що реалізує закон природи і виходить за межі існуючих держав. А політичним суб'єктом (правителем, підданим, громадянином) може бути і той, хто до моральної спільноти не входить, але лояльний до держави, що виникла на її основі [2]. Сучасні науковці аналізуючи поняття толерантності, пропонують кілька способів її розуміння: від байдужості та неможливості взаєморозуміння, до поблажливості й, найбільш продуктивно, до усвідомлення її як відкритості до критичного діалогу та розширення власного досвіду [3]. Еволюцію розуміння змісту поняття також відзначають дослідники В. Павленко [4] та М. Уолцер [5], підкреслюючи перехід тлумачення толерантності від значення «терплячості» до «терпимості».

В аксіологічному підході (L. Burwood, A. Furnham, R. Wyeth, M. Рокич) толерантність розглядається як загальнолюдська цінність, що виявляється у здатності до емпатії та визнанні іншої людини як самоцінності [6]. Соціально-правовий аспект (Г. Солдатова, А. Чичановський, R.J. Colesante, C.W. Collier) [7], трактує її як суспільну норму і принцип організації взаємин між соціальними групами та державами, спрямований на забезпечення прав і свобод, подолання дискримінації та досягнення соціального компромісу. Так у «Декларації принципів толерантності», толерантність означає «повагу, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур ...світу, інших форм самовираження та способів проявів людської індивідуальності» [1].

У соціально-психологічному та психологічному вимірах толерантність постає як регулятор міжособистісної взаємодії та умова конструктивного діалогу (А. Адлер, Г. Олпорт, М. Бубер, К. Роджерс, А Елліс, Л. Коломінський, А. Реан, А. Петровський, М. Медовар та ін.). Вона пов'язується зі стійкістю особистості до стресів і конфліктів, а також із її здатністю до прийняття іншого, емпатії та розуміння інакшості. Водночас підкреслюється її зв'язок із вольовими якостями особистості та амбівалентність змістових характеристик [4,с.25]. Відомий американський психолог Гордон Олпорт розробив параметральну характеристику толерантної особистості до складу якої входять такі риси, як : а) знання про себе; б) захищеність; в) відповідальність; г) зменшення потреби у визначеності; д) орієнтованість на себе; е) менша схильність до порядку; є) здатність до емпатії; ж) почуття гумору. Він підкреслював, що толерантність не виникає під впливом одного чинника, а є результатом дії багатьох взаємопов'язаних сил — сімейного виховання, освіти, соціального досвіду та впливу суспільства. Чим більше таких чинників діють узгоджено, тим вищим є рівень толерантності особистості [8; 9].

У педагогічному аспекті (К. Гнатовська, О. Грива, П. Кендзьор, В. Ляпунова, Ю. Тодорцева) толерантність визначається як інтегративна моральна якість особистості та важлива умова її соціалізації. В.Ляпунова розглядає толерантність саме з точки зору моральної якості особистості, як «сформовану або таку, що перебуває в стані формування, моральну якість,

моральну чесноту, комплексну особистісну якість, сутнісну властивість людини, умову успішної соціалізації, яка проявляється в соціальних відносинах і головною ознакою якої є повага права іншого бути відмінним, інакшим» [10, с.363]. До порівняння, сучасний словник з етики трактує толерантність як терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв тощо [11, с. 356]. Толерантність формується у процесі навчання, виховання і самовиховання та проявляється через такі риси, як відкритість, емпатію, здатність до взаєморозуміння та співпраці, як повага до права іншого на відмінність [12]. Педагогічний словник дає визначення толерантності як терпимості до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [13, с.448].

Таким чином комплексний характер толерантності як міждисциплінарного феномена є важливим орієнтиром сучасного педагогічного процесу. У педагогічному вимірі вона інтерпретується як інтегрована особистісна якість і результат виховного впливу, що характеризується здатністю до прийняття, розуміння та поваги до відмінностей іншої людини (вікових, гендерних, національних, професійних тощо).

Ефективність освітньої діяльності щодо формування толерантності проявляється у готовності й здатності особистості сприймати та поважати позиції інших, взаємодіяти на засадах діалогу й згоди; у прийнятті різноманітності людей незалежно від їхніх характеристик; у визнанні рівності, відмові від домінування, насильства та уніфікації; у позитивному ставленні до багатоманітності культур, норм і світоглядних орієнтацій.

Молодь у системі професійної освіти виступає як суб'єкт професійного становлення, що перебуває у процесі формування власної траєкторії кар'єрного розвитку та самореалізації. Водночас, слід відмітити, що можливості для професійного зростання та соціальної мобільності молодих людей залишаються обмеженими й нерівномірними, що зумовлено як об'єктивними соціально-економічними чинниками, так і індивідуальними стартовими умовами. Здобувачі професійної освіти нерідко стикаються з бар'єрами, пов'язаними із соціальним статусом, регіональними особливостями, доступом до ресурсів, а також нестабільністю економічної та правової політики. Додатковим викликом є вплив неконтрольованих факторів, що можуть спричиняти соціальну дезадаптацію. У сукупності ці чинники зумовлюють виникнення суперечностей і конфліктів як у процесі професійної підготовки, так і в майбутній трудовій діяльності.

На сучасному етапі проблема формування толерантності у системі професійної освіти охоплює низку важливих аспектів і викликів, пов'язаних із культурним та міжкультурним вимірами у їх взаємодії. Це зумовлено тим, що студентське середовище об'єднує представників різних культур, національностей і релігійних традицій.

Відтак забезпечення взаєморозуміння та поваги між різними групами студентів потребує цілеспрямованого виховання толерантності.

Освітній процес як педагогічне явище в усі часи був зорієнтований на проблеми людини, а виховна діяльність спрямована на створення сприятливих умов для розвитку особистості. Згідно з особистісно-орієнтованим активним підходом, особистість розглядається як суб'єкт діяльності, формується в ній і в процесі спілкування з іншими людьми, а також визначає характер цієї діяльності (С. Вітвицька, К. Гнатовська, О. Грива, В. Ляпунова, О. Матієнко, А. Молчанова та ін.). Водночас змістова сторона діяльності й спілкування особистості в колективі мотивує її життєву активність.

В умовах освітнього середовища ЗВО здобувач освіти здійснює ряд взаємопов'язаних видів діяльності як то: навчально-пізнавальна, науково-дослідницька, професійно-практична, соціально-комунікативна, виховна та ціннісно-орієнтаційна, проєктна та інноваційна, волонтерська та громадська, які у сукупності забезпечують професійне, інтелектуальне та особистісне становлення майбутнього фахівця. А тому важливо, щоб така спільна діяльність приносила позитивні емоції, задоволення, сприяла налагодженню міжособистісної взаємодії: щоб учасники освітнього процесу із зацікавленням проводили час разом, спілкувалися, поважали один одного, надавали допомогу та виявляли готовність долати труднощі, що виникають у групі. За умов сформованого сприятливого мікроклімату у студентському колективі учасники набувають упевненості, виявляють прагнення до самовдосконалення та креативність.

Студентське середовище є важливим соціокультурним молодіжним об'єднанням у межах якого відбувається становлення особистості, її залучення до культурних цінностей суспільства, відповідно до природних задатків індивіда та конкретних соціальних умов, за яких ці задатки можуть бути реалізовані. Тут формується особливий тип взаємин, для якого характерні висока згуртованість, відповідальність за результати спільної діяльності та міжособистісна взаємодія. У сучасних умовах освітній простір ЗВО має формувати таке середовище, яке забезпечує розвиток у студентів розуміння й поваги до різних соціальних та економічних позицій. Це є важливою передумовою запобігання конфліктам і сприяє становленню більш справедливого суспільства в перспективі. Водночас сучасний ЗВО активно реалізує завдання виховання політичної толерантності молоді, адже вища освіта відіграє ключову роль у формуванні громадянської свідомості особистості.

У цьому контексті особливої ваги набуває розвиток у студентів поваги до різноманітності політичних поглядів та переконань. Заклади вищої освіти також мають бути готовими до ефективного розв'язання конфліктних ситуацій і протидії булінгу як серед студентів, так і серед персоналу, водночас формуючи атмосферу взаєморозуміння й толерантності. Реалізація цих завдань передбачає інтеграцію ідей толерантності в освітні програми, створення відкритого й безпечного середовища для обміну думками, а також активне залучення всіх учасників освітнього процесу до діалогу та освітніх практик у сфері толерантності.

Формування толерантних взаємин (О. Куценко, А. Кременчук) можливе через розвиток життєво важливих соціальних навичок, що дають змогу молоді навчатися жити в мирі та злагоді із собою та іншими: «Толерантність існує та може бути сформована в особистості в процесі навчання як самостійна інтегративна складноструктурована внутрішньо-особистісна якість» [14, с. 223]. Навички позитивної взаємодії проявляються у процесі прийняття рішень, у конфліктних ситуаціях, під час формування професійних компетентності, формування соціально-психологічної стійкості та соціальної чутливості.

Становлення толерантності передбачає застосування цілісного виховного підходу, який активізує її прояв у різних ситуаціях (позитивний емоційний стан, змістовний діалог, доброзичливе ставлення інших), а також через визнання можливих форм взаємин, запропонованих іншими відповідно до соціальних норм і правил поведінки. Це сприяє розвитку доброзичливих відносин у колективі (зокрема, через спільну діяльність, у межах якої накопичується досвід толерантної взаємодії), а згодом — вихованню толерантності, що виходить за межі групи (високий рівень емоційної включеності, взаємодопомоги, терпимість до іншої думки, позитивне ставлення до інших тощо) [15].

У психолого-педагогічних дослідженнях групова згуртованість розглядається як показник міцності, єдності та стійкості групи, що пов'язаний із ціннісними орієнтаціями її членів і готовністю особистості до самовдосконалення [16].

Несформованість толерантних цінностей — це не лише відсутність почуття солідарності, а й неприйняття іншого через його відмінність (зовнішність, думки, поведінку). На практиці це проявляється у неввічливості, зневажливому ставленні до інших тощо. Комунікативна негнучкість, тобто нездатність знаходити спільну мову з оточуючими, породжує небажання до спілкування, страх контактів і, як наслідок, агресію.

Ми погоджуємося із твердженням В. Мичковської, що готовність до повноцінного життя в умовах відкритого суспільства передбачає наявність досвіду самостійних, активних, соціально значущих дій, що реалізуються у процесі спільної діяльності. Саме тому у виховному процесі сучасного ЗВО необхідно враховувати індивідуальні особливості студентів, створювати умови для самовираження кожного, забезпечувати свободу прояву ідентичності, підтримувати плюралізм поглядів і культурних відмінностей, а також запобігати будь-яким формам упередженості, дискримінації та пригнічення: « Гармонія патріотизму та інтернаціоналізму означає виховання у людини почуття Батьківщини і прагнення до співпраці, солідарності... відображення громадянськості у поведінці, спілкуванні є: прагнення до збереження громадянського миру (миролюбність), дотримання норм суспільного життя (моральність) і визнання права іншої людини на відміну, національну самобутність (толерантність)» [16, с.244-245].

Зміст процесу виховання толерантності студентів у системі професійної освіти реалізується через основні напрями діяльності викладача, що

здійснюється за допомогою різноманітних методів та у різних організаційних формах навчання і виховання. До прикладу процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Професійна освіта. Цифрові технології» освітнього рівня бакалавр педагогічного факультету КНУВС процес виховання толерантності у студентів забезпечують такі освітні компоненти, як : «Концептуальні засади педагогіки толерантності у сучасному ЗЗСО», «Толерантність у сучасному полікультурному освітньому просторі», «Педагогіка», «Теорія виховання і громадянська освіта», «Педагогічна майстерність та педагогічна етика», «Позитивна педагогіка», «Нетворкінг в освіті» тощо. Умовно у процесі виховання толерантності на освітньо-професійній програмі «Професійна освіта. Цифрові технології» можна виокремити такі ключові напрями, як : а) етична освіта студентів; б) створення аксіологічного простору виховання; в) організація ціннісно-організаційної діяльності студентів.

Метою *етичної освіти студентів* є формування моральних знань про базові етичні категорії («добро», «терпимість», «справедливість», «милосердя» тощо), які визначають структуру морального мислення студентів. Практичний досвід дозволяє виділити такі ефективні методи: етичні бесіди; диспути; кейс-методи, що стимулюють інтерес до етики та потребу морального осмислення міжособистісних відносин (кейс-завдання «Межа толерантності»); аргументація моральних суджень (науково-теоретична, емпірична, логічна); робота з текстами; групові дискусії; використання проблемних і провокативних висловлювань (тренінгова вправа «Толерантний викладач: професійний вибір»).

У процесі *створення аксіологічного простору виховання* основною ціллю є формування такого освітнього середовища, у якому цінності толерантності набувають реального змісту та значущості. До дієвих методів реалізації цього напряму доцільно віднести: висвітлення морально-етичних пошуків і світоглядних позицій видатних особистостей через цифрові освітні ресурси, мультимедійні кейси та сторітелінг; аналіз життєвого та професійного контексту діяльності науковців як носіїв певних ціннісних орієнтацій із застосуванням кейс-методу, біографічного аналізу та рефлексивних практик; використання інноваційних форматів навчання (проблемно-орієнтовані лекції, інтерактивні семінари, фасилітовані дискусії, вебінари, хакатони, студентські форуми); упровадження методу позитивного прикладу через менторство, реер-to-реер взаємонавчання, соціальне моделювання та практики академічного лідерства.

Технологія проєктної діяльності сприяє активізації студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності та реалізації його особистісного потенціалу. З одного боку, вона має особистісно орієнтований характер, а з іншого — створює умови для ефективної взаємодії та співпраці в групі, актуалізуючи колективний суб'єкт навчання. У процесі такої взаємодії студенти беруть на себе не лише індивідуальну, а й колективну відповідальність, надають підтримку одне одному. Це забезпечує розвиток якостей, що становлять сутність толерантності: здатності сприймати й приймати кожен особистість як безумовну цінність,

емпатії, відкритості до нових ідей, позитивного ставлення до ситуації та здатності до рефлексивної самооцінки.

Ефективним методам виховання толерантності у студентської молоді може стати реалізація альтернативних освітніх проєктів. Адже такі проєкти не обов'язково мають бути складовою освітніх програм закладів освіти; вони можуть реалізовуватися у форматі молодіжних форумів, спільнот із активним залученням волонтерських ресурсів. Важливою особливістю цих ініціатив є активна роль молоді, яка виступає не лише споживачем освітнього продукту, а й його співтворцем.

Організація ціннісно-орієнтаційної діяльності студентів спрямована на формування ціннісного ставлення до інших людей, що ґрунтується на інтеграції моральних принципів, гуманістичних орієнтирів та здатності до виважених оцінних суджень. Серед найбільш результативних методів реалізації цього напрямку варто виокремити: моделювання ситуацій морального вибору за допомогою кейсів, рольових ігор та симуляцій; розв'язання етичних дилем і парадоксів у форматі фасилітованих дискусій, дебатів і командної роботи; аналіз відкритих і прихованих суперечностей (апорій), що розширюють межі морального мислення та стимулюють критичну рефлексію. Слід відмітити, що власне дискусії та кейс-стаді, сприяють формуванню у студентів готовності до розв'язання проблем і суперечностей на засадах партнерства, без застосування тиску чи агресії. Водночас здобувачі освіти набувають досвіду вирішення можливих професійних конфліктів і пошуку компромісу в складних ситуаціях, де важливо враховувати інтереси та позиції всіх сторін.

Дієвою формою ціннісно-орієнтаційної діяльності можуть бути також і тренінги. Оскільки у процесі соціально-психологічного тренінгу, що базується на методах групової роботи, відбувається засвоєння соціально-психологічних знань і корекція поведінки. Також формуються навички міжособистісної взаємодії, розвивається здатність до емпатії, вміння оперативно й гнучко реагувати на ситуації та коригувати власну поведінку. Тренінгові технології та ігрові методи, що спрямовані на підвищення рівня взаємодії в групі, зокрема ігри-змагання, сприяють налагодженню контакту в мікрогрупах у випадках, коли взаємини в них ускладнені (виник конфлікт або спостерігається напруженість). Використання таких елементів тренінгу забезпечує особистісне зростання учасників групового процесу, оскільки відповідні вправи, адаптовані до конкретних ситуацій, ефективно сприяють розв'язанню міжособистісних конфліктів і передбачають безпосередню взаємодію учасників, між якими виникли суперечності.

Важливим аспектом, що сприяє вихованню толерантності студентської молоді, є організація публічних акцій, спрямованих на соціально-громадянську мобілізацію молоді, утвердження культури взаємоповаги, солідарності та суспільної відповідальності. В умовах сучасних реалій України, позначених широкомасштабною війною, внутрішнім переміщенням населення, потребою

суспільної згуртованості та підтримки демократичних цінностей, такі ініціативи набувають особливої актуальності. Вони сприяють формуванню в молоді здатності до конструктивної взаємодії, прийняття різноманітності, емпатії та активної громадянської позиції.

Такий формат може реалізовуватися на різних рівнях — загальнодержавному, регіональному, місцевому та інституційному. На загальнодержавному рівні це можуть бути всеукраїнські кампанії, присвячені правам людини, підтримці внутрішньо переміщених осіб, протидії дискримінації, розвитку волонтерського руху та міжкультурного діалогу. На регіональному й місцевому рівнях доцільними є форуми єдності, благодійні ярмарки, молодіжні марші солідарності, мистецькі події, спрямовані на підтримку громад, що постраждали від війни, а також ініціативи з інтеграції молоді з різних соціокультурних середовищ.

На рівні закладів вищої освіти подібні заходи можуть реалізовуватися через проведення Днів толерантності, студентських дискусійних платформ, волонтерських марафонів, благодійних зборів для військових і цивільного населення, зустрічей із представниками громадських організацій, ветеранами, переселенцями, міжнародними партнерами. Важливим є також залучення студентів до спільних проєктів, спрямованих на подолання соціальних стереотипів, формування безбар'єрного середовища та підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Подібні заходи можуть мати як самостійний характер, так і бути складовою масштабніших подій, приурочених до державних свят, пам'ятних дат, міжнародних днів миру, прав людини, волонтерства чи студентства. Їх систематичне проведення сприяє не лише розвитку толерантності як особистісної якості, а й становленню студентської молоді як активного, відповідального та соціально зрілого покоління громадян України.

Висновки. Виховання в дусі толерантності доцільно розглядати як невідкладний освітній імператив. У цьому контексті особливої ваги набуває впровадження системних і науково обґрунтованих підходів до виховання толерантності у здобувачів освіти. Освітня політика та програми мають бути спрямовані на розвиток взаєморозуміння, зміцнення солідарності та культури міжособистісної й міжгрупової взаємодії — як між окремими індивідами, так і між представниками різних етнічних, релігійних, соціальних, культурних і мовних спільнот. В умовах професійної освіти це означає необхідність: а) удосконалення педагогічної підготовки викладачів; б) оновлення змісту освітніх програм і навчальних планів; в) модернізації підручників і навчально-методичних матеріалів; г) інтеграції інноваційних освітніх технологій.

Такі зміни мають бути спрямовані на підготовку компетентного фахівця — соціально відповідального, відкритого до міжкультурної взаємодії, здатного цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, а також попереджати конфлікти або розв'язувати їх ненасильницькими засобами.

Отже, реалії XXI століття знову підтверджують, що виховання толерантності та формування відповідного світогляду слід розглядати як одну із пріоритетних стратегічних цілей професійної освіти. Адже саме сфера освіти відіграє ключову роль у вихованні толерантності як важливої миротворчої категорії. Вона забезпечує цілеспрямований вплив на становлення ціннісних орієнтацій особистості та розвиток толерантного соціокультурного середовища як ключової умови збереження, стабільності й перспективи подальшого виживання людства.

Література:

1. Декларація принципів толерантності. URL: <https://minio.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/25/international%20cooperation/Normatyvna%20baza/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).
2. John Locke .Four Letters concerning Toleration URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/locke-the-works-vol-5-four-letters-concerning-toleration> (дата звернення: 30.04.2026).
- 3.Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис.. д-ра. пед. наук: 13.00. К., 2004. 365 с.
4. Павленко В. М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): *монографія* / В. М. Павленко, М. М. Мельничук; авт. Післямови.проф. В. Ф. Моргун. Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. 244 с.
5. Уолцер М. Про толерантність / пер. з англ. М. Лупішко. Харків :Видавнича група «РА-Каравела», 2003. 148 с.
6. Tolerance of ambiguity : a review of the concept, its measurement, and applications .*Current Psychology : developmental, learning, personality, social*. 1995. № 14. Р. 179-199.
7. Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа: *монографія* / за заг. ред. А. А. Сбруєвої.Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 492 с.
8. Allport G. W. The Person in Psychology. Selected Essays. Boston: Beacon Press. 1968.440p.
9. Allport, G. W. (1927). Concepts of trait and personality. *Psychological Bulletin*, 24, 284-293. Concepts of Trait and Personality Gordon W. Allport. URL: https://media.thuze.com/MediaService/MediaService.svc/constellation/book/AUPSY330.12.2/%7Bpdfs%7Dch_8_concepts_of_trait_and_personality_allport.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
10. Ляпунова В. А.Підготовка вихователів до формування толерантності дітей старшого дошкільного віку: *Монографія*. Мелітополь: Вид, 2016. 437 с.
11. Тофул М.Г. Сучасний словник з етики: *Словник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 356.
12. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності:*метод. рекомендації*. [Текст]. Одеса: ПНЦАПНУ; СВД Черкасов М.П., 2004. 90 с.
13. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. К. : Педагогічна думка, 2001. 1440 с.
14. Куценко О., Кременчук А. Толерантність як складник полікультурної компетентності. *Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 40, том 2*. 2021. С. 219-224. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-36>
15. Кендзьор П. І. Толерантність як ціннісна складова полікультурної компетентності особистості школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(1). С. 306–315.

16. Мичковська В. Поняття полікультурності як якості особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки.* №1 (24). 2021. С.236-253.

References:

1. Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti. URL: <https://minio.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/25/international%20cooperation/Normatyvna%20baza/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (access obtained: 30.04.2026) [in Ukrainian].
2. John Locke. .Four Letters concerning Toleration. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/locke-the-works-vol-5-four-letters-concerning-toleration> (access obtained: 30.04.2026).
3. Khoruzha L. L.(2004) Teoretychni zasady formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv : dys.. d-ra. ped. nauk: 13.00. K. 365 [in Ukrainian].
4. Pavlenko V. M.(2014). Psykholohiia tolerantnosti osobystosti (na materialy doslidzhennia studentiv): monohrafiia / V. M. Pavlenko, M. M. Melnychuk; avt. Pisliamovy.prof. V. F. Morhun. Poltava: FOP Myron I. A. 244 [in Ukrainian].
5. Uoltser M. (2003). Pro tolerantnist / per. z anhli. M. Lupishko. Kharkiv:Vydavnycha hrupa «RA-Karavela».148 [in Ukrainian].
6. Tolerance of ambiguity : a review of the concept, its measurement, and applications(1995) . Current Psychology : developmental, learning, personality, social. № 14. 179-199.
7. Teorii ta tekhnolohii innovatsiinoho rozvytku profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia v konteksti kontseptsii «Nova ukrainska shkola (2021) : monohrafiia / za zah. red. A. A. Sbruievoi.Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 492 [in Ukrainian].
8. Allport G. W.(1968)/ The Person in Psychology. Selected Essays. Boston: Becon Press.440
9. Allport, G. W. Concepts of trait and personality. Psychological Bulletin, 24, 284-293. Concepts of Trait and Personality Gordon W. Allport. URL: https://media.thuze.com/MediaService/MediaService.svc/constellation/book/AUPSY330.12.2/%7Bpdfs%7Dch_8_concepts_of_trait_and_personality_allport.pdf (access obtained: 30.04.2026).
10. Liapunova V. A. (2016).Pidhotovka vykhovateliv do formuvannia tolerantnosti ditei starshoho doshkilnoho viku: Monohrafiia. Melitopol: Vyd. 437 [in Ukrainian].
11. Toful M.H.(2014). Suchasnyi slovnyk z etyky: Slovnyk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. P. 356 [in Ukrainian].
12. Todortseva Yu.V. (2004). Pedahohika tolerantnosti:metod. rekomend. [Tekst]. Odesa: PNTsAPNU; SVD Cherkasov M.P. 90 [in Ukrainian].
13. Pedahohichniy slovnyk. (2001). / za red. diisnoho chlena APN Ukrainy M.D. Yarmachenka. K. : Pedahohichna dumka. 1440 [in Ukrainian].
14. Kutsenko O., & Kremenichuk A. (2021). Tolerantnist yak skladnyk polikulturnoi kompetentnosti. [Tolerance as a component of multicultural competence] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp 40, tom 2. 219-224. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-36> [in Ukrainian].
15. Kendzor P. I. (2014). Tolerantnist yak tsinnisna skladova polikulturnoi kompetentnosti osobystosti shkoliara. [Tolerance as a value component of the multicultural competence of a student's personality]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. Vyp. 18(1)]. 306–315 [in Ukrainian].
16. Mychkovska V. (2021). Poniattia polikulturnosti yak yakosti osobystosti [The concept of multiculturalism as a personality quality]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Seria: pedahohichni nauky.№1 (24)].236-253 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 28.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.05.2026